

P DE ANTILLEN EN ARUBA IS NEDERLANDS EEN VREEMDE TAAL

De invloed van het Nederlands op de benedenwindse eilanden — Aruba, Bonaire en Curaçao — wordt steeds kleiner. In Aruba en de Antillen worden alle parlementsvergaderingen in het Papiaments gevoerd. Rechtzaken worden niet meer uitsluitend in het Nederlands gevoerd, maar steeds vaker is de voertaal Papiaments. In het onderwijs wordt, misschien niet ten onrechte, steeds meer aandacht aan het Papiaments besteed. In winkels, bij officiële gelegenheden, op straat verdwijnt het Nederlands steeds meer uit beeld. Op 6 juni 2003 is Papiaments, naast Nederlands, in Aruba ingevoerd als officiële taal. Op 6 maart 2007 heeft de volksvertegenwoordiging van de Nederlandse Antillen een wet aangenomen waarin Papiaments, naast Nederlands en Engels, erkend wordt als officiële taal. Deze wetgeving is belangrijk voor de benedenwindse eilanden waar Papiaments door een grote meerderheid van de bevolking gesproken wordt. In 1995 verzuchtte de Arubaanse taalkundige Joyce Pereira in dit tijdschrift dat de status van Nederlands als enige officiële taal en als onderwijstaal een historische vergissing was die zo snel mogelijk gecorrigeerd moest worden.¹ Deze correctie heeft nu in ieder geval op politiek niveau plaatsgevonden, maar de discussie over de onderwijs- en bestuurstaal is nog niet bedaad.

In de Nederlandse Antillen en Aruba worden door de bevolking vier talen gebruikt. Het Papiaments als algemene moedertaal, omgangstaal en nationale taal op de A.B.C.-eilanden (en wegens migratie eveneens als minderheidstaal op Sint-Maarten), het Engels als algemene taal van de drie bovenwindse eilanden (en onder invloed van de Amerikaanse raffinaderij en het toerisme ook op Aruba), het officiële Nederlands en

ERIC MIJTS

studeerde Nederlands en Engels aan de
Universiteit van Antwerpen. Is docent
Nederlands aan de Universiteit van Aruba.
Zijn onderzoek is gericht op de status en
bijzonderheden van het Nederlands in Aruba.
Adres: eric_mijts@hotmail.com

het Spaans van het machtige continent aan de “overwal”.² Ondanks deze meertaligheid is het niet zo dat de meeste individuen talenkenners zijn, ze kunnen zich in verschillende talen redden. Zij leven in verschillende taalsferen en in verschillende cultuursferen. Men zegt wel eens dat de Antilliaan met zijn benen in de werkelijkheid van de Antillen leeft, met zijn passies in Caracas en met zijn verstand aan de grachten van Amsterdam.³

Na de bekrachtiging van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden in 1954, de Status Aparte van Aruba in 1986, volgt in 2008 de geplande ontbinding van de Nederlandse Antillen. Curaçao en Sint-Maarten krijgen een eigen status, vergelijkbaar met die van Aruba, en de drie kleine eilanden, Bonaire, Sint-Eustatius en Saba krijgen directe banden met Nederland. In het kader van deze politieke ontwikkelingen valt het niet te verwachten dat er binnen afzienbare tijd een consensus zal ontstaan over het taalbeleid op de eilanden.

DE TAALSITUATIE

Uit de tabel op de volgende pagina valt duidelijk af te leiden dat Nederlands door een klein deel van de bevolking gesproken wordt. Op Aruba neemt het Nederlands, na Spaans en Engels, pas een vierde plaats in. Ondanks dit geringe percentage moedertaalsprekers speelt het Nederlands nog steeds een belangrijke rol in bestuur en onderwijs.

Moedertaalsprekers

	Antillen - 2001		Curaçao - 2001		Aruba - 2000	
	aantal	procent	aantal	procent	aantal	procent
Papiaments	114835	65,4	106054	81,2	59984	70,0
Engels	27892	15,9	3851	2,9	7001	8,2
Nederlands	12856	7,3	10503	8,0	5289	6,2
Spaans	10699	6,1	5281	4,0	11368	13,3

Bronnen: CBS-Nederlandse Antillen en CBS-Aruba

De taaldiscussie op de eilanden richt zich nu voornamelijk op de onderwijstalen: op Aruba wordt in principe het primair en secundair onderwijs in het Nederlands verzorgd, op Curaçao heeft men in 2005 gekozen voor Papiamentstalig basisonderwijs en Nederlandstalig secundair onderwijs. Generaties Nederlandstalig onderwijs hebben niet geleid tot integratie van de Nederlandse taal in de maatschappij en ook niet tot een positieve attitude tegenover het Nederlands. In tegenstelling tot de ontwikkeling van Surinaams Nederlands heeft zich op de Antillen en Aruba ook geen eigen variant van het Nederlands ontwikkeld.

Wie in een winkelstraat loopt in Willemstad of Oranjestad, de hoofdsteden van Curaçao en Aruba, zal in het straatbeeld weinig Nederlands tegenkomen. Reclameaffiches, uithangborden en graffiti zijn allemaal Papiaments- of Engelstalig, uit de luidsprekers klinkt Engels- of Spaanstalige muziek en de winkelaars spreken onderling Papiaments, Engels of Spaans. In de supermarkten worden de per container ingevoerde Nederlandse producten steeds meer vervangen door Noord- en Zuid-Amerikaanse producten, het bankwezen en het bedrijfsleven schakelt meer en meer op het Engels over.

De bevolking van de eilanden kan zich moeilijk identificeren met Nederland. Hun Nederlandse paspoort, waarin in twaalf talen, Papiaments niet inbegrepen, staat dat ze deel uitmaken van de Europese Gemeenschap, is voor velen een vreemde band met een ver land waar ze nog nooit geweest zijn. Dichter bij huis, in Noord- en Zuid-Amerika zijn veel meer herkenningspunten te vinden voor de veramerikaanse maatschappij van de Nederlandse Caraïben.

ONDERWIJSTAAL

Het onderwijs op de Antillen en Aruba is altijd op Nederlandse leest geschoeid geweest. De meeste onderwijsmethodes die gebruikt worden, zijn Nederlandse methodes, de eindexamens MAVO, HAVO en VWO worden uit Nederland overgenomen, de instructietaal is Nederlands. Een algemeen heersend gevoel is dat reeds vele generaties Antillianen en Arubanen beperkt zijn in hun ontwikkeling door de keuze voor Nederlands als instructietaal in alle niveaus van het onderwijs. Een van de mogelijke indicatoren voor de problematiek van Nederlands als instructietaal is dat in het basisonderwijs drie- tot viermaal meer Papiamentstalige leerlingen blijven zitten dan Nederlandstalige leerlingen. Dit zou komen doordat voor hen Nederlands een vreemde taal is die zij buiten de schoolomgeving nauwelijks hanteren. De tegenvallende resultaten van de Arubaanse MAVO, HAVO en VWO worden ook toegeschreven aan het gebruik van Nederlands als instructietaal. Hoewel dit zeker ten dele gerechtvaardigd kan zijn, wordt de instructietaal te vaak aangeduid als zondebok voor alle problemen waarmee docenten en leerlingen kampen. Naast de taal spelen structurele problemen zoals gebrek aan onderwijsmaterialen, onaangepaste leslokalen, gedemotiveerde leerkrachten en een tekort aan buitenschoolse activiteiten zeker ook een rol in deze problematiek.

De universiteiten en hogescholen op de eilanden hebben slechts een beperkt studieaanbod, daarom vertrekken ieder jaar enkele honderden tieners uit de Antillen en Aruba naar het buitenland om verder te studeren. Negentig procent van deze jongeren gaat naar Nederland, de rest voornamelijk naar de Verenigde Staten. Een belangrijke reden voor deze exodus naar Nederland is de aansluiting van het onderwijssysteem van de eilanden bij het Nederlandse hoger onderwijs, een andere reden is het beleid van de Nederlandse overheid om Antilliaanse en Arubaanse studenten in Nederland een studielening te verschaffen. De verwachte aansluiting tussen het secundair onderwijs van de eilanden en het hoger onderwijs van Nederland is voor velen moeilijk, ondanks voorbereidende trainingen blijken de grootste problemen telkens weer de taal en cultuur te zijn. Voor velen is de overgang van het leven in familiale kring binnen een kleine eilandgemeenschap naar het onafhankelijke studentenleven in een grote anonieme samenleving te zwaar. De studenten die hun studie afronden, kiezen er vaak voor hun carrière in Nederland voort te zetten. Deze factoren leiden er onder andere toe dat, ondanks een gestage groei, de percentages hoger opgeleiden onder de bevolking van de Antillen en Aruba relatief laag zijn.

Dat niet alleen de maatschappelijke verschillen tussen Nederland en de Antillen een probleem vormen, maar ook de taal, blijkt uit de taalbeheersing van de jongeren die ervoor kiezen op de eilanden verder te studeren. In Aruba blijken meer en meer eerstejaarsstudenten aan de rechten- en economieopleidingen aan de Universiteit van Aruba grote problemen te hebben met Nederlands. Zowel de spreekvaardigheid als de schrijfvaardigheid laten te wensen over, maar ook het volgen van colleges in het

Nederlands blijkt een probleem te zijn. De eindresultaten van de vooropleidingen van de studenten geven al een indicatie van de oorzaak van dit probleem: als men al een voldoende heeft gehaald voor Nederlands is het meestal een nipte voldoende. Daarnaast blijkt dat de vooropleiding meestal officieel wel Nederlandstalig was, maar dat in de praktijk veel lessen tweetalig, of zelfs helemaal Papiamentstalig waren. Voor de Papiamentstalige docenten is het vaak gemakkelijker om complexe begrippen in de eigen taal uit te leggen waardoor de studenten minder gedwongen worden in het Nederlands te denken. In het vreemdetalenonderwijs zorgt de keuze voor Nederlandstalige methodes voor bijzondere complicaties: omdat de Nederlandstalige methodes voor vreemdetalenonderwijs uitgaan van de verschillen tussen het Nederlands en de doeltaal. Voor een Papiamentstalige leerling, die in zijn moedertaal reeds een groot aantal aanknopingspunten heeft om Spaans te leren, is een Nederlandstalige methode om Spaans te leren dan ook op zijn zachtst gezegd niet efficiënt.

Alhoewel op de eilanden geen Antilliaans-Nederlandse variant van het Nederlands ontstaan is, vertoont de beheersing van het Nederlands op de eilanden wel enkele specifieke kenmerken. Een voorbeeld van een veel voorkomend probleem is het Nederlandse “de/het” – onderscheid. Papiaments kent geen woordgeslachten, alle aan woordgeslachten verbonden onderscheiden die in het Nederlands gebruikt worden (“die-dat”, “deze-dit”, de buigings-“e” van bijvoeglijke naamwoorden) vormen dan ook een erg ingewikkelde opgave voor Papiamentstaligen. Dit probleem wordt nog interessanter als je aan een groep mannelijke pubers moet uitleggen dat “het meisje” onzijdig is. Een ander voorbeeld is de vernederlandsing van woorden uit het Papiaments. De Papiamentse werkwoorden “kibra” (breken) en “stroba” (storen) worden “kibreren” en “stroberen”.

Voor velen zijn taalfouten een bron van ergernis, maar je moet wel erg negatief ingesteld zijn als je niet kunt glimlachen bij de “*sleutelboom*” op de benedenwindse eilanden waar dan ook geen bossen voorkomen, de wel erg toepasselijke “brullenbak” die lange tijd in de verloskamer van het ziekenhuis stond en uiteindelijk de wel erg gebrekkige parkeerplaats voor “handicapten”.

ONTWIKKELINGEN

Een algemeen erkend principe dat ook door de Unesco ondersteund wordt, is dat voor zover mogelijk ieder kind zijn of haar initieel onderwijs in de moedertaal moet krijgen. Basisonderwijs in een vreemde taal stelt de leerling voor grote problemen: het aanleren van basisvaardigheden die het kind gedurende zijn of haar hele studie nodig zal hebben, wordt verstoord door het aanleren van een vreemde taal. Naast de problemen die dit geeft voor het verwerven van kennis, heeft dit als bijkomend nadeel dat door het gebruik van een vreemde taal de school zich buiten de alledaagse werkelijkheid plaatst. Nederlandse onderwijsmethodes plaatsen leerlingen en docenten vaak voor interessante raadsels, voor de tropische jeugd zijn vraagstukken waarin windmolens, sneeuw en tulpenbollen gebruikt worden een extra uitdaging in abstract denken.

Op Curaçao werd in 2005 het Papiaments als instructietaal in het basisonderwijs ingevoerd. De vier scholen die Nederlands als instructietaal mochten blijven hanteren, worden sindsdien overspoeld door inschrijvingen. Deze beslissing is ondertussen weer bijgedraaid: de Curaçaose schoolbesturen zijn vrij om te beslissen in welke taal ze het basisonderwijs aanbieden. Binnenkort start op Aruba een project Papiamentstalig basisonderwijs. Op een aantal scholen zal in de eerste vier jaren van het basisonderwijs de instructietaal Papiaments zijn. Gedurende deze vier jaar worden dagelijks dertig minuten besteed aan onderwijs Nederlands, zodat de leerlingen in het vijfde jaar voltijds onderwijs in het Nederlands zullen kunnen volgen. De verwachtingen van de projectcoördinatoren zijn hooggespannen: de aansluiting bij de belevingswereld van de leerlingen en het aanbieden van Nederlands als vreemde taal zou een betere aansluiting garanderen met het Nederlandstalig middelbaar onderwijs en de vaardigheden die daarin van de leerlingen verwacht worden. Van het basisonderwijs in de moedertaal wordt verwacht dat de leerlingen beter hun cognitieve vaardigheden ontwikkelen, zoals kritisch denken.

Een van de uitdagingen waar de organisatoren van het project Papiamentstalig basisonderwijs zich voor geplaatst zien, is het “leuk maken van het Nederlands”. Veel leerlingen in het huidige onderwijssysteem ontwikkelen een negatieve attitude tegenover de taal, Nederlands wordt geassocieerd met school, verplichtingen en verveling. Aan de ene kant wil men dit aanpakken door reeds op de kleuterschool kinderen vertrouwd te maken met Nederlandstalige kinderliedjes, versjes en spelletjes. De dertig

minuten onderwijs Nederlands in de eerste vier jaar van het basisonderwijs zullen ook gericht worden op toepassing van reeds bestaande kennis door de leerlingen. Taken die ondersteunend zijn voor andere vakken zullen in het Nederlands uitgevoerd worden, zoals het maken van aanvullende oefeningen voor rekenen of het werken aan knutselprojecten in het Nederlands.

De invoering van Papiamentstalig onderwijs plaatst de eilanden voor een paar grote uitdagingen. De belangrijkste uitdaging is de ontwikkeling en productie van kwalitatief voldoende onderwijsmateriaal en de training van onderwijzend personeel voor alle vakken door een kleine groep experts. Dit proces is tijdrovend en bovendien zijn de productiekosten hoog vanwege de lage oplages. Een bijkomend probleem is dat het materiaal dat op de Antillen ontwikkeld wordt vaak niet in Aruba ingezet kan worden en omgekeerd omdat de schrijfwijze van het Papiamentu op de Antillen en het Papiamentu op Aruba verschillend is. Arubaans Papiamentu volgt een etymologische spelling, Antilliaans Papiamentu een fonologische spelling. Illustratief voor het verschil is het woordje “manager” dat in Aruba “manager” gespeld wordt, maar in Curaçao “mènedjer”.

Als de onderwijsprojecten in Curaçao en Aruba slagen dan zullen ze een belangrijke bijdrage leveren aan de algemene taalvaardigheid en de intellectuele ontplooiing van de bevolking. Voor het voorgezet onderwijs zijn in de afgelopen jaren de methodes Mosaiko voor het onderwijs Papiaments en Kadans voor het literatuuronderwijs ontwikkeld, beide voorbeelden van de hoge kwaliteit die op dit gebied nagestreefd wordt.

Contact met de buitenwereld is essentieel voor deze kleine eilanden. Een van de voorwaarden voor het slagen van dit maatschappelijk project is dan ook dat de beleidsmakers op de eilanden het belang van de beheersing van vreemde talen, Engels, Nederlands en Spaans, niet uit het oog verliezen zodat de unieke meertaligheid van de bevolking behouden blijft.

LITERATUUR

AMIGOE, “UNESCO-expert pleit voor meertaligheid”, Curaçao, 20 april 2006.

CBS ARUBA, “The people of Aruba, Continuity and Change”, Aruba, 2002.

CBS NEDERLANDSE ANTILLEN, “Fourth population and Housing Census Netherlands Antilles 2001”, Curaçao, 2002.

J. ESSER, “Het probleem van de overjarige basisschoolleerlingen in nader perspectief”, CBS-Aruba, *Census Working Papers*, Aruba, maart 2004.

G. NARAIN, “Het Nederlands op de Nederlandse Antillen en op Aruba”, in: *Taalschrift*, 1995/3.

PROJECTBUREAU SHA, “Nota ciclo avansa, beleidsvoorstellen voor de bovenbouw van het algemeen voorgezet onderwijs”, Aruba, 2005.

EWOUDE SANDERS, “Nederlands is hier een vreemde maar zeer bruikbare taal”, in: *Taalschrift*, 1998/3.

Noten

- 1 J. PEREIRA, “Het Papiamento en de verhouding tot het Nederlands”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 38 (1995), nr. 3.
- 2 WIM RUTGERS, “De Nederlandse Antillen en Aruba”, in: THEO D’HAEN (red.), *Europa buitengaats. Koloniale en postkoloniale literaturen in Europese talen*, Bert Bakker, Amsterdam, 2002, 2 dln.
- 3 COLA DEBROT, “Het polylinguale karakter van de Antilliaanse samenleving”, in: *Pedagogisch Didactisch Bulletin*, 1967 nr. 1.